

DANUTA KRZYŻYK

Uniwersytet Śląski w Katowicach
ORCID 0000-0003-2644-2328
danutagrazynakrzyzyk@gmail.com

HELENA SYNOWIEC

Uniwersytet Śląski w Katowicach
ORCID 0000-0002-7220-4673
helena.synowiec@us.edu.pl

O potrzebie nauczania interpunkcji we współczesnej szkole

Streszczenie

Nasz szkic dedykujemy pamięci Profesora Henryka Kurczaba, który w swojej twórczości naukowej i działalności dydaktycznej wiele miejsca poświęcał kulturze języka w szkole oraz problemom integrowania celów i treści kształcenia. Upominamy się o docenienie interpunkcji w szkolnym kształceniu językowym. Zwracamy uwagę na słabą znajomość przez uczniów reguł interpunkcyjnych i niestosowanie tych reguł w tekstach pisanych. Świadczą o tym liczne błędy w przestankowaniu i związane z nimi błędy składniowe. Wskazujemy na cywilizacyjne, kulturowe i dydaktyczne czynniki, które mają wpływ na obniżanie się poziomu sprawności interpunkcyjnej dzieci i młodzieży. Na podstawie badań sondażowych omawiamy stan przygotowania metodycznego polonistów do nauczania interpunkcji, m.in. znajomość przez nich słowników i poradników interpunkcyjnych, rodzajów ćwiczeń, a także uwzględnianie zasady integrowania interpunkcji z nauczaniem składni.

W aneksie szkicu zamieszczamy – istotną dla podniesienia świadomości dydaktycznej nauczycieli – klasyfikację błędów interpunkcyjnych. Została ona opracowana przez profesora Jerzego Podrackiego – językoznawcę i dydaktyka języka.

Słowa kluczowe: interpunkcja, błędy interpunkcyjne, typologia błędów interpunkcyjnych, nauczanie interpunkcji, integracja interpunkcji ze składnią

W szkicu, który dedykujemy śp. Panu Profesorowi Henrykowi Kurczabowi, podejmujemy zagadnienie od dawna słabo doceniane w szkolnym kształceniu językowym, mimo że jest ono istotne dla poprawności wypowiedzi pisemnej oraz skuteczności porozumiewania się, a szerzej – dla kultury słowa. Troska o kulturę słowa przejawiała się w wielu publikacjach Profesora, także w Jego działalności

dydaktycznej i społecznej¹. Równocześnie zaś Profesor przywiązywał dużą wagę do procesu integrowania treści kształcenia – zarówno wewnątrzprzedmiotowego, jak i międzyprzedmiotowego². W nauczaniu interpunkcji podstawową zasadą jest jej integrowanie ze składnią, tekstologią i stylistyką.

Obserwujemy powszechnie, że stan interpunkcji w tekstach z roku na rok ulega pogorszeniu³ – i to nie tylko w wypowiedziach uczniowskich, lecz także w prasie, pismach urzędowych i użytkowych⁴. W wypracowaniach szkolnych zwiększa się liczba błędów interpunkcyjnych: pomijanie znaków przestankowych (wręcz ich ignorowanie) lub zbędne ich wprowadzanie i stosowanie w niewłaściwej funkcji, por. przykłady:

Chciał pomóc córce nawet ciężko pracować mimo, że był już stary i schorowany.

Młody czyżyk nie wie co to jest wolność i młodość jaką spędził zanim trafił do klatki i tęskni za nią.

Pragmatyzm matrymonialny Telimeny zostaje jeszcze dodatkowo podkreślony w dwóch momentach – gdy zdecydowawszy się wyjść za Rejenta mówi hrabiemu, że jest gotowa natychmiast zmienić zdanie oraz gdy snuje plany zeszwatania Hrabiego z Zosią, aby zapewnić sobie w ich domu potencjalne schronienie na przyszłość.

A ludzie tacy jak Bylica nie chcąc być ciężarem dla swojej rodziny nie upominają się o podstawowe przywileje i prawa.

¹ Por. *Bibliografia prac Henryka Kurczaba (1969–2010)*, Rzeszów 2010.

² Por. m.in. H. Kurczab, *Integracja nauki o języku z innymi dziedzinami nauczania języka polskiego* [w:] *Nowoczesne tendencje w dydaktyce literatury i języka polskiego*, red. W. Pasterniak, Rzeszów 1974, s. 330–351; tenże, *Modele lekcji z nauki o języku w szkole średniej*, wyd. III, Rzeszów 1985, 210 ss.; tenże, *Nauczanie integrujące języka polskiego w wyższych klasach szkoły podstawowej*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Rzeszowie: Filologia polska. Dydaktyka literatury i języka polskiego”, red. H. Kurczab, Rzeszów 1975, s. 134–171; tenże, *Nauczanie integrujące w szkole ogólnokształcącej*, Rzeszów 1979, 324 ss.; tenże, *Z badań nad nauczaniem integrującym języka polskiego (problemy teorii i praktyki)*, „Polonistyka” 1982, nr 1, s. 21–33; tenże, *Integracja treści kształcenia językowego i literackiego w metodyce języka polskiego (zarys historyczny)*, „Acta Universitatis Wratislaviensis: Kształcenie językowe w szkole”, t. 4, red. M. Dudzik, Wrocław 1988, s. 71–94; tenże, *Scalanie treści kształcenia z przygotowaniem zawodowym nauczyciela polonisty*, Rzeszów 1993, 174 ss.; tenże, *Pogranicza sztuk i konteksty literatury pięknej*, Rzeszów 2001, 320 ss.; tenże, *W trosce o poprawność języka ojczystego. Polszczyzna dawna i dzisiejsza*, Rzeszów 2019, 88 ss.

³ Już na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku Jerzy Podracki pisał: „Poziom praktycznej interpunkcji w Polsce jest zatrważający. Widać to wyraźnie w zeszytach uczniowskich, w pracach pisemnych studentów polonistyki (także w pracach magisterskich), w prasie, a nawet w książkach dobrych wydawnictw”. Por. J. Podracki, *Z dydaktyki interpunkcji polskiej (składnia – części mowy – semantyka)*, „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” 1995, t. 13, s. 151. Por. też E. Łuczyński, *O trudnościach we właściwym stawianiu przecinków*, „Język Polski” 1997, z. 2–3, s. 199–204.

⁴ Zauważał to już na przełomie XX i XXI wieku Edward Łuczyński w publikacji *Współczesna interpunkcja polska. Norma i uzus*, Gdańsk 1999, analizując zwyczaj stosowania znaków interpunkcyjnych. O błędach interpunkcyjnych uczniów por. m.in. spostrzeżenia H. Synowiec, *Kultura języka w polskiej szkole* [w:] *Polszczyzna publiczna początku XXI wieku*, red. E. Wolańska, Warszawa 2007, s. 28–48; D. Krzyżyk, *O (nie)obecności interpunkcji w szkole*, „Poradnik Językowy” 2016, nr 4, s. 31–42.

Człowieka od innych stworzeń odróżnia to że posiada zdolność abstrakcyjnego myślenia i rozum. I właśnie rozum czyli my sami decydujemy o naszym losie.

Coraz częściej zdarza się, że młodzież używa jedynie znaków przestankowych zamykających. Nierespektowaniu reguł interpunkcyjnych towarzyszą wypaczenia struktury zdania, m.in. anakoluty, potoki składniowe. Ignorowanie znaków interpunkcyjnych wynika z nieznaności ich znaczenia dla pisemnego porozumiewania się. Uczniowie uznają interpunkcję za zbędny balast, nic nieznaczące ozdobniki, zwłaszcza w korespondencji elektronicznej; uważają, że są one wręcz szkodliwe dla szybkiej wymiany informacji. Młodzież zazwyczaj nie zna reguł interpunkcyjnych, gdyż – jak zaznacza – nie zaznajomiono jej z nimi w szkole podstawowej (dawniej też w gimnazjum), a w szkole średniej w ogóle nie prowadzi się ćwiczeń interpunkcyjnych. Uczniowie nierzadko mówią wprost, że ich nauczyciele nie przywiązywali wagi do nauczania interpunkcji, okazjonalnie prowadzili ćwiczenia z tego zakresu, doraźnie poprawiali błędy interpunkcyjne, nie tłumaczyli mechanizmów błędów w przestankowaniu, nie znajdowali też czasu na utrwalanie wprowadzonych reguł. Toteż młodzież (także studenci polonistyki) zna dość ogólnie podstawowe zasady i stosuje je raczej bezrefleksyjnie. Zdarzają się na przykład błędy polegające na rozdzielaniu przecinkiem wyrażen przyimkowych typu: *na, którym; przed, jakimi* (*Jak widać jest to dość sporna kwestia do, której nawiązuje Umberto Eco w swoim tekście; Wymienione problemy to tylko przykłady tych z, jakimi spotykamy się w literaturze współczesnej*), nagminnie młodzież rozdziela przecinkiem tzw. spójniki skorelowane typu: *mimo że, zwłaszcza że, chyba że* (por. *Utwory „Na Sybir!” Zygmunta Krasińskiego oraz „Zesłanie studentów” Jacka Kaczmarskiego mają podobną tematykę, mimo, że zostały napisane na innej przestrzeni czasu; Wiersz mówi o tym, że z każdą stratą możemy, a nawet powinniśmy, się pogodzić, zwłaszcza, że życie toczy się dalej*). Nie zawsze uczniowie kierują się przy użyciu znaków przestankowych treścią i budową zapisywanego zdania; nie mają świadomości związku między interpunkcją a konstrukcją wypowiedzenia. Prawdopodobnie wynika to z niewłaściwego opracowywania zagadnień interpunkcyjnych na lekcji (m.in. izolowania ćwiczeń interpunkcyjnych od składniowych)⁵.

Przyjrzyjmy się zatem cywilizacyjno-kulturowym i dydaktycznym przyczynom obniżania się poziomu sprawności interpunkcyjnej uczniów. Przez sprawność tę rozumiemy praktyczną umiejętność poprawnego stosowania znaków przestankowych, która jest poparta znajomością reguł interpunkcyjnych powiązaną z umiejętnością budowania poprawnych wypowiedzeń.

Przemiany kulturowo-cywilizacyjne mają przemożny wpływ na język młodego pokolenia. I tak, nowa kultura piśmienności elektronicznej sprawia, że upo-

⁵ Nauczycielom brakuje czasu na ćwiczenia utrwalające na lekcji, na ćwiczenia profilaktyczne i korekcyjne (związane z poprawą wypracowań) – za mało jest takich ćwiczeń w podręcznikach. Niektóre reguły interpunkcyjne jest w stanie zrozumieć młodzież w starszych klasach szkoły podstawowej i w liceum, ponieważ wymagają one odwołania do myślenia logiczno-abstrakcyjnego, rozumowania przez analogię oraz umiejętności wnioskowania, uogólniania i osadzania w wiedzy językowej (składniowej).

wszechniają się wzory uproszczonego porozumiewania się (m.in. rezygnacja ze znaków diakrytycznych i wielkich liter), żywa staje się tendencja do oszczędzania wysiłku i ekonomicznego operowania środkami językowymi, stąd rezygnacja z tradycyjnej funkcji znaków interpunkcyjnych, pomijanie przestankowania w tekstach pisanych na klawiaturze oraz odręcznie. Mnóstwo błędów interpunkcyjnych spotykamy w tekstach internetowych (według Kazimierza Ożoga panuje w nich „programowy luz”)⁶. W opinii młodzieży koncentrowanie się na formie przekazu spowalnia tworzenie nowych tekstów, toteż rezygnuje się z troski o formalną (ortograficzną, interpunkcyjną) stronę wypowiedzi pisanej. Często zresztą młodzież tworzy teksty elektroniczne, wykorzystując sposób: znajdź, zaznacz, kopiuuj, wklej, co nie sprzyja ani przestrzeganiu norm interpunkcyjnych, ani refleksyjnemu podejściu do własnej wypowiedzi⁷.

Nauczyciele języka polskiego wykazują niską świadomość dydaktyczną w dziedzinie nauczania interpunkcji, o czym przekonują pilotażowe badania sondażowe. Ujawniły one nieznamość przez uczących poradników i słowników interpunkcyjnych⁸, słabą orientację w rodzajach ćwiczeń interpunkcyjnych⁹, niedocenywanie korelacji zagadnień interpunkcji z analizą składniową wypowiedzi, ograniczanie się w praktyce szkolnej do ćwiczeń proponowanych przez autorów podręczników. Tymczasem w niektórych podręcznikach nie uwzględnia się w ćwiczeniach zasady stopniowania trudności¹⁰, ćwiczenia bywają mało urozmaicone (przeważają takie, które wymagają jedynie uzupełnienia tekstu, np. literackiego, odpowiednimi znakami interpunkcyjnymi – przecinkami, rzadziej innymi znakami, np. myślnikiem, dwukropkiem). Rzadko występują ćwiczenia, które polegają na samodzielnym układaniu i zapisywaniu przez uczniów zdań po to, by potwierdzić nowo poznaną regułę, oraz na uzasadnianiu zastosowanej interpunkcji (np. z odwołaniem się do słowników). Równie rzadko spotyka się ćwiczenia wymagające obserwacji podanego tekstu (analizy treści i struktury zdań) oraz uzasadniania użycia w tym

⁶ Por. K. Ożóg, *Współczesna polszczyzna a postmodernizm – zachowania językowe młodzieży*, „Kwartalnik Edukacyjny” 2012, nr 4, s. 21.

⁷ Por. tamże, s. 19, 22.

⁸ Nauczyciele podają jako źródło informacji o zasadach (i regułach) interpunkcyjnych jedynie słowniki ortograficzne, nieliczni (rekrutujący się spośród starszego pokolenia) znali poradniki interpunkcyjne: E.F. Przyłubskich, *Gdzie postawić przecinek? Poradnik przestankowania ze słowniczkiem*, Warszawa 1980 i współautorskie publikacje E. Polańskiego.

⁹ Najczęściej wymieniano ćwiczenia w uzupełnianiu tekstów pozbawionych znaków interpunkcyjnych przecinkami (lub innymi znakami); rzadko – uzasadnianie użycia w tekstach znaków przestankowych.

¹⁰ W podręcznikach zwykle proponuje się najpierw ćwiczenia na tekście, które są trudniejsze, a dopiero później na oddzielnych zdaniach, które trzeba uzupełnić znakami interpunkcyjnymi. Bywa, że uczniowie mają uzupełnić znakami interpunkcyjnymi fragmenty tekstów literackich, choć wiadomo, że utwory literackie mają swoistą interpunkcję, stanowiącą środek indywidualnej ekspresji artystycznej autora, por. E. Polański, *Dydaktyka ortografii i interpunkcji*, Warszawa 1995, s. 147–148; por. też E. Polański, K. Orłowa, *Kształcenie językowe w klasach 4–8. Poradnik metodyczny*, Warszawa 1993, s. 234.

tekście różnych znaków przestankowych i określanie ich funkcji. W podręcznikach dla klas młodszych częściej stosuje się – w funkcji motywacyjnej – gry i zabawy dydaktyczne, zabawne teksty dydaktyczne, wizualizację, samodzielne układanie zdań. Sprzyjają one aktywizowaniu różnych typów pamięci (mimowolnej i dowolnej; emocjonalnej, wzrokowej). Utrudnieniem w pracy nauczycieli nad interpunkcją w szkole jest brak wyraźnej koncepcji nauczania tego działu na kolejnych etapach edukacyjnych oraz brak czasu na indywidualizowanie ćwiczeń sprawnościowych (składniowych, stylistycznych i związanych z nimi interpunkcyjnych), a także niedoceniające w procesie lekcyjnym utrwalania i powtarzania reguł (mimo że od częstotliwości powtórzeń oraz sposobu powtarzania zależne jest przejście danego elementu z pamięci krótkotrwałej ucznia do długotrwałej); wreszcie – nieuwzględnianie na lekcjach wykorzystania wprowadzonych reguł interpunkcyjnych w praktyce, np. przy redagowaniu wypowiedzi pisemnej, przekształcaniu tej wypowiedzi (np. mowy zależnej w niezależną i odwrotnie). Trzeba uzmysłowić uczniom (wiążąc teorię z praktyką językową), że poprawne przestankowanie to jeden z istotnych warunków skutecznego porozumiewania się – znak interpunkcyjny postawiony niezgodnie z intencją piszącego lub pominięty może zniekształcić treść zdania, a nawet zmienić jego sens (np. *Szedł, szybko dysząc* i *Szedł szybko, dysząc*; *Śluchaliśmy uważnie, patrząc na ekran* i *Śluchaliśmy, uważnie patrząc na ekran*; *Ciocia Ania, siostra mojego taty i wujek Tomek sprawili nam ogromną niespodziankę* i *Ciocia Ania, siostra mojego taty, i wujek Tomek sprawili nam ogromną niespodziankę*¹¹). Ma także znaczący wpływ na usprawnienie zrozumienia czytanych treści – znaki przestankowe są zewnętrznym przejawem ukształtowania myśli, a ponadto – poprawność interpunkcyjna jest miernikiem kultury słowa, troski o właściwe zrozumienie przez odbiorcę sensu adresowanej do niego wypowiedzi.

Nauczyciele bardzo często ograniczają nauczanie interpunkcji do doraźnego poprawiania błędów. Jak zdążyliśmy się zorientować, nie wszyscy poloniści znają obowiązującą od kilkunastu lat klasyfikację błędów interpunkcyjnych na rażące i drugorzędne (zamieszczamy ją w aneksie tego szkicu).

Zauważyliśmy, że interpunkcja od dawna nie jest doceniana na egzaminach zewnętrznych, co niewątpliwie wpływa na niski poziom umiejętności młodych ludzi w tym zakresie, obniża bowiem ich motywację do uczenia się reguł oraz do ich stosowania w praktyce. Przy ocenie prac niesłusznie uwzględnia się tylko kryterium ilościowe. Przykładowo: na egzaminie ósmoklasisty za poprawność interpunkcyjną w dłuższej wypowiedzi pisemnej uczeń może otrzymać maksy-

¹¹ Ze zdania *Ciocia Ania, siostra mojego taty i wujek Tomek sprawili nam ogromną niespodziankę* wynika, że sprawcami niespodzianki są trzy osoby (ciocia Ania, siostra taty, której imienia nie podano, oraz wujek Tomek). Po wprowadzeniu jednego przecinka otrzymamy zdanie *Ciocia Ania, siostra mojego taty, i wujek Tomek sprawili nam ogromną niespodziankę*, z którego z kolei wynika, że tym razem niespodziankę przygotowały dwie osoby (ciocia Ania, która jest siostrą taty, i wujek Tomek).

malnie 1 punkt¹², a na egzaminie maturalnym 1 punkt za poprawność językową, ortograficzną i interpunkcyjną notatki syntetyzującej, maksymalnie 2 punkty za poprawność interpunkcyjną wypracowania zarówno na poziomie podstawowym¹³, jak i rozszerzonym¹⁴.

Dydaktycy od lat upominają się o zreformowanie nauczania zarówno ortografii, jak i interpunkcji¹⁵. Jego podstawą powinny stać się rezultaty badań empirycznych nad stanem pisowni młodych użytkowników polszczyzny i nad uwarunkowaniami tego stanu. Niektóre wcześniejsze uwarunkowania, np. czytelnictwo, czynniki motywacyjne, uległy osłabieniu w związku ze wskazanymi przez nas wcześniej przeobrażeniami cywilizacyjnymi i kulturowymi. Szczególnie silne jest oddziaływanie nowych determinantów związanych z rozwojem technologii informatycznych. Jak pisze Kazimierz Ożóg, w nowej „cywilizacji ekranu młody człowiek głównie ogląda, a nie czyta. *Widzieć zastąpiło rozumieć*. Ogólny ogląd zjawisk, faktów, także wiedzy zastąpił rozumienie. Ma to ogromne konsekwencje, również językowe”¹⁶, wśród nich autor wymienia m.in. kryzys budowy zdania, tworzenia tekstów oraz kryzys ortografii i interpunkcji. Właśnie te nowe determinanty zasługują na uwzględnienie w badaniach nad sprawnością interpunkcyjną uczniów¹⁷. Ale równolegle z prowadzeniem badań empirycznych trzeba modyfikować – utrwalone w tradycji dydaktycznej¹⁸ – metody i formy pracy nad interpunk-

¹² *Informator o egzaminie ósmoklasisty z języka polskiego od roku szkolnego 2018/2019*, Warszawa 2017.

¹³ By uczeń mógł otrzymać dwa punkty, jego praca musi być bezbłędna pod względem interpunkcyjnym lub zawierać maksymalnie 4 błędy interpunkcyjne. *Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu obowiązkowego (część ustna oraz część pisemna na poziomie podstawowym) od roku szkolnego 2022/2023*, Warszawa 2021, s. 41.

¹⁴ By uczeń mógł otrzymać dwa punkty, jego praca musi być bezbłędna pod względem interpunkcyjnym lub zawierać maksymalnie 3 błędy interpunkcyjne. *Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu dodatkowego (część pisemna na poziomie rozszerzonym) od roku szkolnego 2022/2023*, Warszawa 2021, s. 29.

¹⁵ Por. D. Krzyżyk, *O (nie)obecności...*; D. Krzyżyk, H. Synowiec, *O (nie)obecności ortografii w podręcznikach szkolnych* [w:] *Polonistyka dziś – kształcenie dla jutra*, t. 3, red. K. Biedrzycki i in., Kraków 2014, s. 93–104.

¹⁶ K. Ożóg, *Współczesna polszczyzna...*, s. 19.

¹⁷ Por. też K. Sikora, M. Rak, *Nowe tendencje w interpunkcji – precinek (na materiale internetowym)*, „Język Polski” 2011, z. 2–3, s. 188–194; D. Krzyżyk, *Umiejętności tekstotwórcze i językowe uczniów w pracach maturalnych z języka polskiego* [w:] *Kształcenie językowe w dobie kultury masowej polisensorycznej*, red. U. Kopeć, Z. Sibiga, Rzeszów 2010, s. 149–163; E. Łuczyński, *O trudnościach...*

¹⁸ Duże zasługi w tej dziedzinie mają językoznawcy, dydaktycy i nauczyciele okresu międzywojennego, zwłaszcza Stanisław Jodłowski, który wniósł największy wkład w reformowanie interpunkcji polskiej przez Komitet Ortograficzny Polskiej Akademii Umiejętności w latach 1935–1936, por. publikację S. Jodłowskiego, *Zasady interpunkcji. Prawidła, przykłady, wyjaśnienia, uzasadnienia*, Lwów–Warszawa 1935 (zob. też tenże, *Zasady interpunkcji. Podręcznik. Wydanie nowe i rozszerzone*, oprac. naukowe i redakcyjne J. Godyń, Kraków 2002). Opracowane przez niego zasady interpunkcyjne były bardziej szczegółowe niż obowiązujące przed rokiem 1935 i pozwalały jednoznacznie rozstrzygać wątpliwości, ułatwiały stosowanie znaków przestankowych, zwiększyły

cją w szkole. Konieczne jest jednak respektowanie zasady integracji nauczania przestankowania z nauką składni (wszak „polski system interpunkcyjny [...] jest systemem składniowym, ponieważ najważniejszą rolę odgrywa w nim struktura zdania. Znaki przestankowe sygnalizują więc charakter wypowiedzenia (oznajmienie, pytanie, wykrzyknienie), wzajemny stosunek części zdania i zdań składowych, zaznaczają tekst główny i poboczny, tekst własny i cytowany”¹⁹), mocno podkreślane przez dydaktyków²⁰. Z nauką tego właśnie działu trzeba powiązać – zarówno na lekcjach, jak i w podręcznikach szkolnych – reguły interpunkcyjne motywowane zasadą gramatyczną oraz gramatyczno-logiczną, a zagadnienia interpunkcyjne, które wynikają z zasady logicznej, trzeba połączyć z literacką analizą tekstu. Ćwiczenia interpunkcyjne powinno się również wiązać z kształceniem form wypowiedzi pisemnych – z tworzeniem tekstów w różnej konwencji gatunkowej. Ponadto powinno się je integrować z ćwiczeniami gramatycznymi (syntaktycznymi), stylistycznymi, kompozycyjnymi i redakcyjnymi. Nieodzowne jest przy tym korzystanie ze słowników interpunkcyjnych i ortograficznych (por. wykaz w bibliografii niniejszego szkicu).

Organizując ćwiczenia w czytaniu i ćwiczenia recytatorskie, warto zwracać uwagę na pojawiające się w tekstach przeznaczonych do wygłaszania znaki interpunkcyjne oraz ich głosową interpretację. Analiza tekstów przeprowadzana pod tym kątem ułatwi uczniom głośnie wykonanie. Nauczyciel powinien uzmysłowić uczniom, że o interpretacji znaków przestankowych decyduje kontekst, np. wykrzyknik może sygnalizować radość, ale też gniew, strach lub przerażenie. Znaki interpunkcyjne pomagają w odpowiednim wygłoszeniu utworu, odzwier-

rolę przecinka, a usankcjonowały ograniczenie użycia średnika i dwukropka; dopuszczały zastępowanie jednych znaków drugimi, por. W. Pisarek, *Zasługi Stanisława Jodłowskiego dla kultury języka* [w:] *Stanisław Jodłowski. Uczony – nauczyciel – działacz*, red. M. Halawa, Warszawa 1981, s. 76–78. Będąc autorem podręczników i poradników metodycznych (również już w latach powojennych) – zasłużył się dla dydaktyki języka ojczystego; wiele jego ustaleń metodycznych związanych z nauczaniem interpunkcji pozostaje aktualnych, por. m.in. takie publikacje S. Jodłowskiego, jak: S. Jodłowski, *Ćwiczenia gramatyczne, ortograficzne i słownikowe dla klasy III szkoły powszechnej. Podręcznik metodyczno-praktyczny dla nauczycieli*. Lwów–Warszawa 1935; tenże, *Gramatyka polska dla najmłodszych. Poziom klas III–V szkół powszechnych II st.*, Przemyśl 1946. Por. też J. Kobylińska, A. Dyduchowa, *Działalność Stanisława Jodłowskiego w dziedzinie dydaktyki języka* [w:] *Stanisław Jodłowski. Uczony...*, s. 82–100. W latach międzywojennych publikowali opracowania z zakresu metodyki ortografii i interpunkcji także tacy autorzy, jak: Tadeusz Pasierbiński, Maria Frolichowa i Jadwiga Ledóchowska, por. bibliografia tego szkicu. Z ich prac twórczo korzystał Edward Polański, autor *Dydaktyki ortografii i interpunkcji* (Warszawa 1995) oraz współautor poradników interpunkcyjnych, por. bibliografia.

¹⁹ J. Podracki, *Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania*, Warszawa 1993, s. 13.

²⁰ Por. rozdział *Składnia a interpunkcja* w publikacji J. Podrackiego, *Dydaktyka składni polskiej*, Warszawa 1989, s. 210–228; por. też M. Jaworski, *Metodyka nauki o języku polskim*. Warszawa 1978, s. 238–252; J. Kram, *Nauczanie ortografii i interpunkcji w szkole średniej*, Warszawa 1992; D. Krzyżyk, *Integracja nauczania składni z nauczaniem interpunkcji*, „Język Polski w Szkole dla klas IV–VIII” 1991/1992, z. 6, s. 42–47; E. Polański, *Dydaktyka ortografii...*, s. 157–163.

ciedlają bowiem strukturę zdania, wskazują na zabarwienie uczuciowe, a zmiana przestankowania ma wpływ na zmianę treści, np. *Wybaczyć nie można, ukarać! Wybaczyć, nie można ukarać!* Przygotowanie uczniów do recytacji stwarza zatem dobrą okazję, by zapoznać ich z funkcją poszczególnych znaków przestankowania i sposobem ich interpretowania w tekście²¹.

Interpunkcja powinna być również uwzględniana w większym niż dotychczas stopniu w kryteriach oceniania dłuższych wypowiedzi pisemnych uczniów, którzy przystępują do egzaminu po szkole podstawowej i do egzaminu maturalnego.

Warto przygotować i upowszechniać wśród uczniów odpowiednie publikacje (np. zbiory ćwiczeń, słowniki interpunkcyjne), a wśród polonistów – przewodniki metodyczne, kompendia wiedzy z dziedziny polskiej interpunkcji w celu podniesienia ich świadomości merytorycznej i dydaktycznej. Korzystne byłoby ponadto zaznajomienie nauczycieli z czynnikami neurodydaktycznymi w procesie nauczania – uczenia się (nie tylko interpunkcji)²².

Bibliografia

- Froelichowa M., Ledóchowska J., *Metodyka nauczania ortografii w szkole ogólnokształcącej*, Warszawa 1961.
- Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu obowiązkowego (część ustna oraz część pisemna na poziomie podstawowym) od roku szkolnego 2022/2023*, Warszawa 2021.
- Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu dodatkowego (część pisemna na poziomie rozszerzonym) od roku szkolnego 2022/2023*, Warszawa 2021.
- Informator o egzaminie ósmoklasisty z języka polskiego od roku szkolnego 2018/2019*, Warszawa 2017.
- Jodłowski S., *Ćwiczenia gramatyczne, ortograficzne i słownikowe dla klasy III szkoły powszechnej. Podręcznik metodyczno-praktyczny dla nauczycieli*, Lwów–Warszawa 1935.
- Jodłowski S., *Gramatyka polska dla najmłodszych. Poziom klas III–V szkół powszechnych II st.*, Przemyśl 1946.
- Jodłowski S., *Losy polskiej ortografii*, Warszawa 1979.
- Jodłowski S., *Zasady interpunkcji. Podręcznik. Wydanie nowe i rozszerzone*, oprac. naukowe i redakcyjne J. Godyń, Kraków 2002.
- Jodłowski S., *Zasady interpunkcji. Prawidła, przykłady, wyjaśnienia, uzasadnienia*, Lwów–Warszawa 1935.
- Kaczmarzyk M., *Zielony mem*, Mikołów 2012.
- Kobylińska J., Dyduchowa A., *Działalność Stanisława Jodłowskiego w dziedzinie dydaktyki języka* [w:] Stanisław Jodłowski. *Uczony – nauczyciel – działacz*, red. M. Haława, Warszawa 1981, s. 81–100.
- Kram J., *Nauczanie ortografii i interpunkcji w szkole średniej*, Warszawa 1992.

²¹ Por. szerzej na ten temat: D. Krzyżyk, *Aby recytować pięknie i poprawnie, aby słuchać z zainteresowaniem i przyjemnością* [w:] „*Jak to dawniej bywało...*” Konkurs Recytatorski w Gwarze Śląskiej w powiecie bieruńsko-lędzińskim (jubileusz pięciolecia), red. D. Krzyżyk, H. Synowiec, Imielin 2017, s. 32–34.

²² Por. M. Żylińska, *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Toruń 2013; por. też M. Kaczmarzyk, *Zielony mem*, Mikołów 2012.

- Krzyżyk D., *Aby recytować pięknie i poprawnie, aby słuchać z zainteresowaniem i przyjemnością* [w:] „*Jak to dawniej bywało...*” Konkurs Recytatorski w Gwarze Śląskiej w powiecie bieruńsko-lędzińskim (jubileusz pięciolecia), red. D. Krzyżyk, H. Synowiec, Imielin 2017, s. 32–34.
- Krzyżyk D., *Integracja nauczania składni z nauczaniem interpunkcji*, „*Język Polski w Szkole dla klas IV–VIII*” 1991/1992, z. 6, s. 42–47.
- Krzyżyk D., *O (nie)obecności interpunkcji w szkole*, „*Poradnik Językowy*” 2016, nr 4, s. 31–42.
- Krzyżyk D., *Umiejętności tekstotwórcze i językowe uczniów w pracach maturalnych z języka polskiego* [w:] *Kształcenie językowe w dobie kultury masowej polisensorycznej*, red. U. Kopeć, Z. Sibiga, Rzeszów 2010, s. 149–163.
- Krzyżyk D., Synowiec H., *O (nie)obecności ortografii w podręcznikach szkolnych* [w:] *Polonistyka dziś – kształcenie dla jutra*, t. 3, red. K. Biedrzycki i in., Kraków 2014, s. 93–104.
- Łuczynski E., *O trudnościach we właściwym stawianiu przecinków*, „*Język Polski*” 1997, z. 2–3, s. 199–204.
- Łuczynski E., *Współczesna interpunkcja polska*, Gdańsk 1999.
- Ożóg K., *Współczesna polszczyzna a postmodernizm – zachowania językowe młodzieży*, „*Kwartalnik Edukacyjny* 2012”, nr 4, s. 14–22.
- Pasierbiński T., *Ortografia w szkole powszechnej i średniej. Próby i doświadczenia*, Warszawa 1938.
- Pasierbiński T., Starościak J., *Nauczanie ortografii. Próby, doświadczenia i wskazówki metodyczne*, Warszawa 1951.
- Pisarek W., *Zasługi Stanisława Jodłowskiego dla kultury języka* [w:] *Stanisław Jodłowski. Uczony – nauczyciel – działacz*, red. M. Halawa, Warszawa 1981, s. 68–81.
- Podracki J., *Dydaktyka składni polskiej*, Warszawa 1989.
- Podracki J., *Klasyfikacja błędów interpunkcyjnych*, <https://rjp.pan.pl/component/content/article/1100-klasyfikacja-bdow-interpunkcyjnych?catid=54&Itemid=66> [16.12.2022].
- Podracki J., *Z dydaktyki interpunkcji polskiej (składnia – części mowy – semantyka)*, „*Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego*” 1995, t. 13, s. 86–95.
- Polański E., *Dydaktyka ortografii i interpunkcji*, Warszawa 1995.
- Polański E., Orłowa K., *Kształcenie językowe w klasach 4–8. Poradnik metodyczny*, Warszawa 1993.
- Sikora K., Rak M., *Nowe tendencje w interpunkcji – przecinek (na materiale internetowym)*, „*Język Polski*” 2011, z. 2–3, s. 188–194.
- Synowiec H., *Kultura języka w polskiej szkole* [w:] *Polszczyzna publiczna początku XXI wieku*, red. E. Wolańska, Warszawa 2007, s. 28–48.
- Żylińska M., *Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*, Toruń 2013.

Słowniki, poradniki, zbiory ćwiczeń (wybór)

- Częścikowie A.J., *Interpunkcja, czyli przestankowanie, co w głowie zostanie*, Gdańsk 2002.
- Herman W., *Interpunkcja i składnia. Poradnik dla tych, którzy pierwszy raz...*, Warszawa 2003.
- Karpowicz T., *Kultura języka polskiego. Wymowa, ortografia, interpunkcja*, Warszawa 2009.
- Karpowicz T., *Polszczyzna wzorcowa w praktyce zawodowej redaktorów*, Warszawa 2020.
- Krzyżyk D. i in., *Ortografia i interpunkcja w klasach IV–VIII. Wiadomości i ćwiczenia*, Kielce 1994.
- Malendowicz J., Wajda K., *Ćwiczenia interpunkcyjne dla uczniów klas V–VIII*, Warszawa 1977.
- Podracki J., *Słowniczek interpunkcyjny dla najmłodszych z zasadami przestankowania*, Warszawa 1999.
- Podracki J., *Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania*, Warszawa 1993.
- Podracki J., *Słownik interpunkcyjny języka polskiego z zasadami przestankowania*, Warszawa 2022.
- Podracki J., *Zabawa z interpunkcją. Zeszyt ćwiczeń do „Słowniczka interpunkcyjnego”*, Warszawa 2000.

- Podracki J., Gałązka A., *Gdzie postawić przecinek? Poradnik ze słownikiem*, Warszawa 2010.
- Polański E., *Zasady pisowni i interpunkcji*, Warszawa 2008.
- Polański E., Szopa M., *Podręcznik polskiej interpunkcji*, Kielce 2004.
- Polański E., Szopa M., Dereń E., *Poradnik interpunkcyjny*, Katowice 2010.
- Przyłubscy E.F., *Gdzie postawić przecinek? Poradnik przestankowania ze słowniczkiem*, Warszawa 1980.
- Wierzbička-Piotrowska E., *Interpunkcja na co dzień*, Warszawa 2003.
- Wójcik J., *Nauka ortografii i interpunkcji. Wiadomości i ćwiczenia dla uczniów klas 4–6*, Warszawa 1989.
- Wójcik J., *Ortografii i interpunkcji nauczę się sam. Ćwiczenia i wiadomości dla uczniów klas VII–VIII oraz szkół ponadpodstawowych*, Warszawa 1992.

On the need to teaching punctuation in a modern school

Abstract

Our essay is dedicated to the memory of Professor Henryk Kurczab, who in his scientific output and teaching activities devoted a lot of time to the language culture at school and issues concerning integrating the purposes and contents of education. We demand appreciation for the punctuation in school linguistic education. We draw attention to pupils' poor knowledge of punctuation rules in written texts. It is proved by numerous mistakes in interpunction and related syntax errors. We point to civilization and culture as well as didactic factors, which influence the decrease of the punctuation skills levels of children and youth. On the grounds of survey research we are discussing the condition of Polish teachers' methodological preparation to teach punctuation, among others their familiarity with dictionaries and punctuation guides, types of exercises and the application of the principle of integrating the punctuation with teaching syntax.

The attachment to this essay includes the classification of punctuation errors, which is important to increase the teachers' didactic awareness. It was prepared by professor Jerzy Podracki – a linguist and language didactician.

Keywords: punctuation, punctuation errors, typology of punctuation errors, teaching punctuation, integration of punctuation and syntax.

Danuta Krzyżyk, dr hab. prof. UŚ, w latach 1990–2019 pracowała w Katedrze Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego; obecnie jest pracownikiem Instytutu Językoznawstwa UŚ. Jej główne zainteresowania badawcze koncentrują się wokół problemów pragmatylingwistyki, frazeologii, ortografii i dydaktyki języka, zaburzeń w komunikacji językowej i etyki porozumiewania się.

Helena Synowiec, prof. dr hab., przez 46 lat swej działalności naukowej i dydaktycznej (1973–2019) związana z Katedrą Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół problemów sprawności językowej dzieci i młodzieży oraz różnych determinantów tej sprawności, kształcenia językowego i kultury języka, funkcji i języka podręczników szkolnych, a także wokół zagadnień śląskoznawczych i edukacji regionalnej.

ANEKS

PROF. DR HAB. JERZY PODRACKI

KLASYFIKACJA BŁĘDÓW INTERPUNKCYJNYCH²³

Poniższa klasyfikacja błędów jest propozycją autorską. Dotyczy tylko najważniejszych odstępstw od obowiązujących przepisów interpunkcyjnych. Przypominam, że odstępstwo takie może polegać: na pominięciu znaku interpunkcyjnego (dalej stosuję skrót: ZI), na postawieniu zbędnego ZI albo na postawieniu innego (niepoprawnego w tej pozycji) ZI.

Przyjąłem podział na dwie kategorie błędów, które należy oceniać: **błędy rażące** i **błędy drugorzędne**. Nie uwzględniam tutaj usterek w przestankowaniu, choć duża ich liczba powinna mieć również wpływ na końcową ocenę. Nie wprowadzam tu przeliczenia na punkty (lepiej to robi CKE), proponuję jedynie, by trzy drugorzędne błędy interpunkcyjne potraktować jak jeden błąd rażący. Z natury rzeczy najwięcej kategorii i klas błędów dotyczy stawiania (bądź niestawienia) przecinka i kropki.

Przykłady (wersji niepoprawnej i ew. poprawnej) podaję wtedy, gdy jest to, moim zdaniem, merytorycznie i dydaktycznie uzasadnione. Znak wykrzyknienia w nawiasie okrągłym przed przykładem (przykładami), czyli (!), oznacza przykłady błędów; nawias kwadratowy ze ZI sygnalizuje błędne zastosowanie znaku, natomiast nawias kwadratowy „pusty” – brak danego ZI. Przykładowo: [,] – niepoprawnie postawiony przecinek, [.] – niepoprawnie postawiona kropka, [ ] – brak wymienionego ZI.

Rażące błędy interpunkcyjne

1. Postawienie jakiegokolwiek ZI na początku wiersza.
2. Brak ZI (głównie: kropki, wykrzyknika, pytajnika) na końcu wypowiedzenia pojedynczego lub złożonego.
3. Pominięcie przecinka w wypowiedzeniu złożonym, w którym części składowe są połączone bezpośrednio:
  - (!) On idzie do kina [ ] ja zostaję w domu.
  - (!) Nie uważał na lekcji [ ] teraz ma za dużo pracy.
4. Pominięcie przecinka w wypowiedzeniu złożonym podrzędnie – przed spójnikiem (również z przyimkiem), zaimkiem, a także przed częścią nadrzędną:
  - (!) Idź tam [ ] dokąd ci każą.

²³ J. Podracki, *Klasyfikacja błędów interpunkcyjnych*, <https://rjp.pan.pl/component/content/article/1100-klasyfikacja-bdow-interpunkcyjnych?catid=54&Itemid=66> [16.12.2022].

- (!) Nie wiem [ ] co robić.
(!) Ponieważ jest chory [ ] pozostał w domu.
(!) Dostał rower [ ] o jakim marzył.
5. Pominięcie przecinka przed imiesłowem zakończonym na -ąc, -szy:
(!) Szedł [ ] kulejąc.
(!) Męczysz wzrok [ ] patrząc z bliska w telewizor.
(!) Odpocząwszy [ ] zabrał się do pracy.
6. Pominięcie pierwszego przecinka (lub obu) w wypowiedzeniu złożonym podrzędnie z częścią składową wplecioną (z tzw. zdaniem albo wyrażeniem wtrąconym):
(!) Auto [ ] które oglądał, było za drogie.
(!) Auto [ ] które oglądał [ ] było za drogie.
7. W wypowiedzeniu złożonym współrzędnie – pominięcie przecinka przed spójnikami przeciwstawnymi, wynikowymi, synonimicznymi (czyli łącznymi), np. ale, lecz, jednak; więc, dlatego; czyli, to jest, to znaczy, a także postawienie przecinka przed spójnikami łącznymi, rozłącznymi, wyłączającymi, np. i, oraz; albo, lub, ani, ni. Te same przepisy obowiązują w wypowiedzeniu pojedynczym – między składnikami połączonymi spójnikami.
(!) Miłe złego początki [ ] lecz koniec żałosny.
(!) Ma zbyt mało czasu [ ] więc się spieszy.
(!) Przyjdę jutro [ ] czyli oczekuj mnie w sobotę.

(!) Robi błędy [,] i nie przyznaje się do nich.
(!) Nie napisał pracy [,] ani nie odpoczął.
(!) Wyjedzie pojutrze [,] albo dopiero ruszy w przyszłym tygodniu.

(!) Ubiera się skromnie [ ] ale elegancko.
(!) Píše piórem [,] i długopisem.
8. Pominięcie przecinka w zdaniu złożonym porównawczym:
(!) Jest mądrzejszy [ ] niż myślałem.
9. Postawienie dwukropka, przecinka lub średnika po skrócie, po którym należy postawić kropkę; także po takim skrócie, po którym kropki się nie stawia:
(!) np[:], prof[:], itd[,], zamiast: np., prof., itd.
(!) nr[:], wg[:], dr[,], zamiast: nr, wg, dr
10. Brak kropki po skrócie, po którym należy ją postawić, lub postawienie kropki po skrócie, po którym jej się nie stawia:
(!) np[ ] prof[ ] cdn[ ], zamiast: np., prof., cdn.
(!) mgr[.], nr[.], wg[.], zł[.], sin[.], zamiast: mgr, nr, wg, zł, sin
11. Brak przecinka między jednorodnymi (równorzędnymi) składnikami (częściami zdania) szeregu, którego części składowe nie są połączone spójnikami, a także brak przecinka między składnikami powtórzonymi:
(!) Polacy[ ] Niemcy[ ] Ukraińcy poznają się coraz lepiej.
(!) Kupiła w sklepie mąkę[ ] cukier oraz inne produkty.
(!) Ona jest piękna[ ] fascynująca[ ] niedostępna.

(!) Pracowity[ ] spokojny uczeń powinien być lubiany.

(!) Opowiadała o wszystkim długo[ ] długo.

(!) Złapał wielką[ ] wielką rybę.

12. Brak dwukropka przed przytoczeniem cudzych lub własnych słów:

(!) Pamiętamy zalecenie Mickiewicza[ ] „Mierz siły na zamiary”.

(!) Adam Asnyk słusznie zauważył[ ] „Tacy poeci, jaka jest publiczność!”.

13. Brak dwukropka przy wymienianiu tytułu dzieła, nazwy, terminu, jeżeli nie są one w tekście w inny sposób wyróżnione (np. kursywą czy cudzysłowem):

(!) Kilkakrotnie czytał powieści Sienkiewicza[ ] Potop, Ogniem i mieczem, Pana Wołodyjowskiego, Krzyżaków.

(!) Wyraz[ ] nauka jest wyrazem polskim, a nie obcym.

14. Brak myślnika (otwierającego i zamykającego), ujmującego wyrazy lub wypowiedzenia wtrącone. Uwaga: tę samą funkcję pełnią nawiasy albo przecinki.

(!) Twoje dowcipy[ ] wybacz[ ] wcale mnie nie bawią.

(!) Nasza szkoła[ ] ta nowa[ ] jest najładniejsza w mieście.

15. Brak myślników (lub myślnika), wydzielających człony wtrącone w cytowany tekst oraz tekst odautorski w partiach dialogowych.

(!) O ile chodzi o pochodzenie wyrazu chłop[ ] pisze Witold Doroszewski[ ] to pierwotnie była to nazwa człowieka niewolnego.

(!) Litwo, uroczy kraju, kochanko Polaków[ ] pisał Stanisław Wyspiański.

16. Brak cudzysłowu w tytułach publikacji, cytowanych wyrazach, zdaniach i wyrażeniach, jeżeli nie są one wyróżnione inaczej (np. kursywą):

(!) Przeczytał artykuł Adama Grzeszaka pt. [ ] Iwan i gazrurka[ ], zamieszczony w [ ] Polityce[ ].

(!) [ ] Piłeś, nie jedź! Jedziesz, nie pij![ ] – to hasło obowiązujące każdego kierowcę.

Drugorzędne błędy interpunkcyjne

1. Błędy w zastosowaniu średnika, myślnika, wielokropka, cudzysłowu, nawiasu, dwukropka – niewymienione wśród błędów rażących.

2. Brak wielokropka na końcu wypowiedzenia, wyrażenia lub wyrazu.

3. Błędy w stawianiu ZI na końcu takiego wypowiedzenia, po którym powinny (mogą) wystąpić dwa różne znaki, np. pytajnik i wykrzyknik, nawias i znaki emocjonalno-znaczeniowe (pytajnik, wykrzyknik, wielokropek), nawias i znaki dzielące (przecinek, średnik, myślnik, kropka), cudzysłów i kropka.

4. Pominięcie przecinka przed powtórzonym spójnikiem (w wypowiedzeniu złożonym lub w wypowiedzeniu pojedynczym):

(!) Albo odrobisz lekcje[ ] albo będziesz miał kłopoty w szkole.

(!) Chce dostać i rower[ ] i komputer.

5. Pominięcie drugiego przecinka w wypowiedzeniu z członem wplecionym (wtrąconym):

- (!) Ławka, na której siedział[ ] zaraz się zepsuła.
- (!) Kilkoro uczniów, np. Magda, Janek i Marek[ ] zachowywało się niezdalnie.
6. Pominięcie przecinka w pytaniach rozłącznych z powtórzoną partykułą czy albo postawienie przecinka w takiej konstrukcji przed pojedynczym czy:
- (!) Czy iść do szkoły[ ] czy zostać w domu?
- (!) Iść do szkoły[,] czy zostać w domu?
7. Postawienie przecinka przed powtórzonym spójnikiem współrzędnym w wypowiedzeniu, w którym spójnik taki występuje między członami nierównorzędnymi (dwa zdania i dwie części zdania):
- (!) Chwycił karabin i wystrzelił szybko[,] i celnie.
- (!) Zostaniemy po południu w domu lub pójdziemy do kina[,] lub do cyrku.
8. Postawienie przecinka w porównaniach (wyrażeniach porównawczych) – przed wyrazem jak (jakby, niby, niż itp.):
- (!) On jest zdrow[,] jak rydz.
- (!) Magda jest zdolniejsza[,] niż Piotr.
9. Błędy interpunkcyjne w różnego typu dopowiedzeniach, wtrąceniach, użyciach wołacza.
10. Pominięcie kropki po inicjałach:
- (!) J[ ] P[ ], K[ ] R[ ]
11. Błędne zastosowanie kropki w wyliczeniach, w tytułach książek, czasopism, rozdziałów itp.
12. Postawienie znaku zapytania na końcu wypowiedzenia złożonego podrzędnie, w którym zdaniem pytającym jest część podrzędna (i to bez względu na szyk obu części składowych). Na końcu wypowiedzenia powinna tu stać kropka.
- (!) Wiemy, jak to mamy zapisać[?]
- (!) Jak to trzeba było zapisać, nikt dokładnie nie wiedział[?]
13. Błędne zapisy skrótów podwojonych i wieloliterowych:
- (!) pp p.p. – zamiast: pp. (= państwo)
- (!) oo o.o. – zamiast: oo. (= ojcowie, np. jezuici)
- (!) dr.dr. prof prof – zamiast: dr dr (= doktorowie), prof.prof. (= profesorowie)
14. Błędne zapisy daty oraz wyrażen typu: przed naszą erą, naszej ery, Anno Domini.
15. Błędne zapisy liczebników porządkowych oznaczonych cyfrą.
16. Postawienie kropki po literach w skrótowcach zapisywanych wielkimi literami:
- (!) U.W., P.A.N., zamiast: UW, PAN (= Uniwersytet Warszawski, Polska Akademia Nauk)